

ELMÉLET–MÓDSZERTAN

PIRISI GÁBOR

Város vagy nem város?

Dilemmák a formális és a funkcionális városfogalom kettőssége kapcsán*

A várossá nyilvánítás egyike azoknak a geográfia által is vizsgált folyamatoknak, amelyek valós időben, a nagyközönség érdeklődését kiváltva zajlanak. Nem véletlen, hogy időről időre visszatérnek a kutatók ehhez a témához, például abban a vitában, amely a Területi Statisztika hasábjain indult Tóth József (2008) problémafelvetése nyomán. Kéziratomban elkészültéig a megjelent hozzászólások többsége (Kőszegfalvi 2008, Kulcsár J. 2008, Csapó–Kocsis 2008, Kocsis 2008, Dövényi 2009, Németh 2009) azt sugallja, hogy két problémacsoport kapcsán is akad itt mondanivalója a településföldrajz képviselőinek. Az egyik, a talán többet vitatott téma a várossá nyilvánítások szabályozása és gyakorlata, illetve az ezzel kapcsolatos esetlegességek, ezek lehetséges kiküszöbölése, valamint egy új közigazgatási alapokon álló várospolitika meghonosítása. Ezek mellett némiképp el-sikkadni látszik egy másik, sokkal inkább alapvetőnek nevezhető kérdés, amely magának a városnak a mibenlétét, fogalmát, esetleg tipológiáját érinti. Jelen írás ez utóbbi kérdésekre próbál reflektálni, alapját pedig azok a kutatások képezik, amelyek a hazai kisvárosok differenciálódásával foglalkozó doktori értekezésem részeként születtek.

A vita résztvevői közül Csapó Tamás, Kocsis Zsolt, Kőszegfalvi György és Németh Sándor fontosnak látja hangsúlyozni: az új városok jelentős része földrajzi értelemben nem tekinthető városnak: „a jogi városok száma meghaladja a településföldrajz által központi szerepkörűnek tekintett településeket” (Kőszegfalvi 2008), a „több mint 300 város legalább egyharmada nem felel meg a városok földrajztudományi szempontú kritériumainak” (Németh 2009), „szükséges lenne a városfogalom rétegzése, hogy az *igazi* városokra ne vessenek árnyékot az *alig* városok” (Csapó–Kocsis 2008). Dövényi Zoltán megengedőbbnek tűnik az új városokkal szemben, amikor megjegyzi, hogy ezektől nem várható el a központi funkciók korábban megszokott bősége, csak városias életforma biztosítása (Dövényi 2009), míg Tóth József azt tartotta fontosnak hangsúlyozni, hogy a földrajzi és a jogi (adminisztratív) városfogalom sehol a világon, így szükségképpen nálunk sem esik egybe (Tóth 2008). Tegyük még hozzá, hogy Beluszky Pál több korábbi megnyilvánulásban szintén igen határozottan különböztette meg a valódi, funkcionális városokat és a csak városi ranggal rendelkező településeket (Beluszky 1999) vagy faluvárosokat (Beluszky–Győri 2006). Összességében úgy tűnik, hogy a magyar településföldrajzban többségi véleménynek nevezhető, hogy a földrajzi és a jogi értelemben vett városok köre nem fedi egymást.

Ezek a megállapítások mind *abból a közös meggyőződésből indulnak ki, hogy a földrajztudománynak birtokában van egy olyan városdefiníció, amely minden körülmények között alkalmazható napjaink Magyarországnak településhálózatára, és amely egyértel-*

* Hozzászólás a várossá nyilvánításáról szóló vitához.

műen eldönthetővé teszi bármely vizsgált településről, hogy kívül vagy belül van-e a városok csoportján.

A fogalmi kettősség régi keletű: Magyarországon a funkcionális urbanizáció, vagyis a településhálózat városias elemeinek számbeli gyarapodása és minőségi fejlődése, valamint a formális urbanizáció, vagyis a városi kiváltságokkal, majd jogokkal, később egyre inkább csak címmel rendelkező települések számának bővülése egymástól függetlenül, egymást csak időnként keresztező pályán haladt előre. A XX. század nagy részében a városi rang csak a városi szerepkörű települések egy részére volt jellemző.

Ez a folyamat lendült át valamilyen holtpontra az elmúlt közel húsz évben, Magyarország behozta a formális urbanizációban tapasztalható lemaradását, sőt, a formális tényező az urbanizáció legfőbb mozgatójává vált: az 1990 és 2008 között várossá nyilvánított 142 településen napjainkban közel 950 ezer ember él, vagyis a Budapest nélkül számított városi népesség majdnem egyötöde. A „régibb”, 1990 előtt címüket elnyert városok pedig a természetes fogyás és az elvándorlás következtében százezres nagyságrendű népességcsökkenést élnek át, vagyis a várossá nyilvánítások nélkül Magyarország urbanizációs rátája éppenséggel valamelyest csökkent volna az elmúlt két évtizedben. Ugyanakkor az alig vitatható, hogy az ország urbanizációja folytatódott ebben az időszakban: ennek részeként az egyre kiterjedtebb szuburbanizáció éppúgy a városi életforma és értékek térbeli terjedését hozta, mint például a vidéki térségekben, kisvárosainkban tapasztalható foglalkoztatási átrétegződés, amely a „nem városias” agrárszektor visszaszorulását és a tercier ágazatok előretörését hozta a gazdasági szerkezetváltás részeként. Az urbanizáció hatásaként kell értékelnünk azt is, hogy a vita tárgyát képező „átmeneti zónában”, vagyis nagyjából a 10 ezer főnél nem népesebb városok és a városi rangra még esélyes nagyközségek körében – a jelenlegi szabályozás mellett talán 40-50 ilyen található még az országban – az infrastruktúra látványos fejlődésének is tanúi lehettünk ebben az időszakban. Vajon ezen települések urbanizáltsága, városiassága eléri-e azt a szintet, hogy joggal tekinthessünk rájuk városként? Erre a kérdésre a vitában eddig megszólalók többnyire inkább nemleges választ adtak.

A város fogalmával kapcsolatosan a magyar földrajzi szakirodalomban megkerülhetetlen Mendöl Tibor álláspontja, olyannyira, hogy azóta – szemben például a település fogalmával – nem is nagyon keletkezett újabb városdefiníció. Az általa alkotott definíció a várost funkciói révén határozza meg: „*a város a területi munkamegosztás jellegzetes településformája, mégpedig a területi munkamegosztásban a központi – tehát vagy a területet intenzívebben kihasználó, vagy pedig a kevésbé mindennapi szükségleteket ellátó – tevékenységekre specializálódott település*” (Mendöl 1963, 28. o.).

A kérdés az, hogy indokolt-e a központi szerepkörök meglétét egyetlen, mindenek felett álló kritériumnak tekinteni a települések városi jellegének megítélésakor? Egyetlen példát idézve, kisvároskutatásai során – tehát a számunkra is érdekes átmeneti zónát vizsgálva – Martin Niedermeyer elemzett és összegzett 12, a német szakirodalomban fellelhető kisváros-definíciót, illetve -megközelítést. A központi szerepkör ezek majd mindegyikében megjelent, ugyanakkor közel ilyen gyakorisággal szerepeltek a település szerkezeti-morfológiai képére (differenciált belső terek, városias benyomás, határozott településmag), a tercier szektor fejlettségére és a városias életforma meglétére vonatkozó elemek is (Niedermeyer 2000).

A városfogalom differenciáltabb megítélése már csak azért is indokolt lenne, mert a magyar településhálózatban – annak genetikai sokszínűsége miatt – léteznek, sőt a definíció megalkotása idején is voltak olyan városias jellegű elemek, amelyek nem felelnek meg a Mendöl által döntőnek tekintett kritériumnak. A hagyományos értelemben vett vonzaskörzet nélküli, jellemzően agrárfoglalkozású, megjelenésükben, morfológiájukban legalábbis kétarcú alföldi mezővárosok nehezen voltak értelmezhetők központi tevékenységekre *specializálódott* településként.

Hasonló problémák merülnek fel a definíció megalkotása óta igen intenzíven növekvő, és az 1970-es évek végétől kezdve jelentős számban városi jogállást is nyerő agglomerációs településeknél. Kezdetben ezek valóban csak a lélekszámukat tekintve lehettek a városokkal egy napon említhetők, a központi funkciók mellett az infrastruktúra területén is jelentős hiányosságokkal küzdöttek, nem véletlen, hogy várossá nyilvánításuk rendre magas népességszámú értékekkel történt, és napjainkban is évről évre ezek között találjuk a legnépesebb új városokat. Specializációjuk a lakófunkció – a lehető leghétköznapibb igény egy településnél. Többségük városias volta ennek ellenére nehezen vitatható – két szempont is ezt látszik alátámasztani. Egyik oldalról – az alföldi mezővárosokhoz hasonlóan – a népességszám növekedése, koncentrációja elérte azt a kritikus tömeget, amely már a nem mindennapi igények helyi kielégítése felé irányítja a település pályáját. Ennek nyomán az agglomerációk városaiban, korábbi alvófalvaiban is létrejönnek középiskolák, kiépül a szakorvosi ellátás egy-egy markáns eleme, kulturális központ létesül, nemcsak a nagyvárosi terjeszkedést jelző, a központ „tehermentesítését” szolgáló hipermarketek, hanem a differenciálódó helyi igényekre alapuló szaküzletek és szolgáltatók sora is megjelenik. Ezt a folyamatot a népesség és a jövedelem kritikus tömegének megléte eredményezi, hiszen jellemzően *ezeket a szolgáltatásokat más települések lakossága nem, vagy csak elenyésző mértékben veszi igénybe.*

Szintén városnak tekinthetők ezek a települések – még a kisebbek és a funkcionálisan kevésbé fejlettek is – abban a tekintetben, hogy *lakosságukra a városi életforma jellemző.* Munkavállalók elsősorban a tercier ágazatokban helyezkednek el, társadalmi struktúrájuk tagolt és szervezett: politikai pártok és civil szervezetek működnek, a településen újság jelenik meg, kábeltévézés szolgáltatás épül ki, van, ahol az önkormányzat a vezetékek nélküli internetelés teljes kiépítésén fáradozik, némelyikben helyi (!) tömegközlekedés és egyre több esetben teljesen kiépített infrastruktúra működik. Urbanizációjuk lényege, hogy olyan, városi gyökerű népesség kiköltözésével indul az új fejlődési pálya, amely az urbánus mentalitást és környezettel szembeni igényrendszert importálja, még akkor is, ha szóban gyakran a „falusi” nyugalom iránti igényét hangoztatja.

Egy némileg eltérő megközelítésben igencsak megkérdőjelezhető azoknak a településeknek városként való értelmezése, amelyeknek specializáltsága oly mértékű, hogy csak egy-egy funkció ellátására képesek. Ilyenek elsősorban az *üdülőtelepülések*: nem hétköznapi igényt elégítenek ki, de jellemzően csak egyfélért, térbeli hatásuk általában nem a környezetükben, hanem mozaikszerűen jelentkeznek. Jellemző rájuk ugyanakkor a rendezett megjelenés, a helyi társadalom szervezetsége, a humán erőforrások magas minősége, illetve az aránylag fejlett kulturális élet (Pirisi 2009) – nem véletlen, hogy várossá nyilvánításuk jogosságát általában alacsony lélekszámuk ellenére is kevesen kérdőjelezik meg, általában már az első alkalommal benyújtott pályázatuk sikerre vezet.

A harmadik csoportot azok a nagyközségek alkotják, amelyek napjainkban a központi szerepköreikre, térségi ellátófunkciókra hivatkozva nyerik el a városi címet¹, ezek a Tóth József-féle klasszifikáció szerinti úgynevezett *térszerkezeti típus* települései (Tóth–Trócsányi 1996). Ezek már sokkal hétköznapiabb igényeket elégítenek ki, mint a klasszikus kisvárosok: általában a mikrotérség egyetlen iskolája, jobb esetben bölcsődéje, bank- vagy takarékszövetkezeti fiókja, specializált üzletei találhatóak itt. Az ilyen település intézményfenntartó társulás székhelye, ahonnan például a környező falvak szociális feladatellátását is szervezik. Ebben a típusban klasszikus középfokú intézményt, például középiskolát általában már nem találunk (2-3 olyan nagyközség van ma Magyarországon, ahol ilyen intézmény működik) – igazából az *alapfokú ellátások térségi központjainak tekinthetők ezek a települések*, mint ahogy annak idején az 1971-es OTK-ban is rendre alsófokú központként szerepeltek. Így ezek a klasszikus értelemben szintén nem városok. Számuk a jelenlegi városhálózat tagjai között a besorolás mikéntjétől függően mintegy 30-40-re tehető. Sejthető, hogy a városi kritériumok szigorítására törekvők elsősorban az ezekhez hasonló településeket szeretnék kiszűrni, hiszen – szemben a fenti két „problémás” típusal – itt általában sem a fejlettség, sem a külsín, sem az életforma nem tekinthető igazán urbánusnak.

Viszont nem tekinthetünk el egy másik szemponttól: a városok vagy legalábbis központi települések és környezetük kapcsolatától. Ezek a vitatott városiasságú települések ugyanis kivétel nélkül kiemelkednek környezetükből, ráadásul általában egy meglehetősen szerény adottságú térségből, amelynek elmaradottsága és a városi jellegű mikrotérségi központ relatív fejletlensége között feltehetően mindkét irányban szoros összefüggés áll fenn.

Ha a központi szerepköröket tekintjük az egyedüli mérvadó szempontnak, akkor valóban sokkal több ma a formális, mint a funkcionális város, és az olló egyre nyílik. Mintegy 30 mikrotérségi központ, nagyjából 40 lakó-, 7 fürdő- és 6 imázsváros (Trócsányi–Pirisi–Malatyinszki 2007), körülbelül 20 egyéb, de (középszintű) központi funkciókra specializálódottnak nem tekinthető település: a 306-os városállományból nagyjából el is jutottunk ahhoz a 200-as számhoz, amellyel kapcsolatban konszenzus mutatkozik. A városok számát tekintve így alig lennénk túl 1989-en (ebből a szempontból 1993 lehetett az „egyensúlyi év”, amikor legközelebb állt egymáshoz a formális és funkcionális városok száma), és a szerepkörök eloszlását figyelembe véve alig haladtuk meg az elhíresült 1971-es OTK-ban foglaltakat, ami egyébként egybevág Beluszky Pál és Györi Róbert (2004) vizsgálatának legfontosabb megállapításával, vagyis azzal, hogy a településhálózatban még ennél lényegesen hosszabb távlatokban sem igen bővül jelentősen a városi funkcióval rendelkező elemek száma.

Ez viszont meglehetősen statikus magyar településhálózat képét vetíti elé, ahol a városok azok a települések, amelyeket közel negyven évvel ezelőtt középfokú központnak minősítettek, és amelyeknek szerepköreit ennek nyomán megerősítették. Egyet lehet ugyan érteni Kulcsár J. Lászlóval (2008) abban, hogy az állam a modernizáció legfőbb letéteményese, amelynek nyomán az urbanizáció is sok szempontból „felülről lefelé” zajlik (nemcsak formális, hanem funkcionális értelemben is), hiszen a hazai kisvárosok

¹ A 2008-ban avatott, legfrissebb városaink közül ilyenek tekinthető például Rudabánya, a korábbi évekből pedig a gyakran hivatkozott Óriszentpéter, Pálháza vagy Kadarkút.

megerősödése, városiasodása hagyományosan erősen kötődik intézmények létrejöttéhez, telepítéséhez, a hosszú időn keresztül a járásokban megnyilvánuló területi igazgatási szintben betöltött funkcióhoz. Azonban talán nem a várossá nyilvánítás jelenti a folyamat kulcsmozzanatát, hanem az odavezető út abban az időszakban, amikor a városi cím megítélését a mainál lényegesen keményebb és konkrétabb feltételekhez kötötték, amelyek teljesítése jórészt a központi hatalom hozzáállásán, a települések kijáróképességén múlott. Ugyanakkor ezek a tényezők inkább csak az intézményi szférát érintik, a települések városiasodása azonban ennél sokkal szélesebb körű folyamatokat takar, így a felülről lefelé vezérlés mellett bőven találhatunk benne alulról felfelé építkező, spontán térfolyamati elemeket is.

Szemben ugyanis az adott népességszámra, vonzaskörzetre telepített, középtávon is meglehetősen stabilnak tűnő intézményi szférával, a települési funkciók átalakulása folyamatosnak tekinthető. Beluszky Pál is fontosnak látta hangsúlyozni, hogy a (központi) funkciók lefelé mozognak a településhierarchiában, miáltal elvesztik városképző erejüket (Beluszky 1999). Más nézőpontból azonban ezt a kétségkívül jellemző folyamatot úgy is értelmezhetjük, mint a településhálózat egészének urbanizálódását. Amennyiben korábban tipikusan városi funkciók egyre szélesebb körben válnak helyben is elérhetővé, akkor az ott lakók életformája éppen ennek következtében egy fokkal városiasabb lesz. *E folyamat lényege nem a város és falu közti különbségek újratermelődése (az új és újabb funkciók szintjein), hanem éppen ellenkezőleg, a különbségek lassú oldódása az urbanizáció következtében.* Az 1990 után várossá nyilvánított települések ebben az értelemben határozottan urbanizálódtak, még azok is, amelyek a településhálózat statikusabb elemei közé tartoztak (például az alföldi óriásfalvak): kereskedelmi-szolgáltatási funkcióik általában bővültek, a terciér szektor a lakosság foglalkoztatásában dominánssá vált, civil szervezetek jöttek létre, sőt az önkormányzatok parkosítással, a központ csinosításával, korszerű közintézmények létrehozásával a városiasabb külső kialakítására is erőfeszítéseket tesznek.

A bevezetőben említett nagyobb kutatás egyik legfontosabb tanulsága éppen az, hogy a „rég” és az „új” (1990 előtt és után várossá nyilvánított) városok közötti törésvonal inkább csak az intézményi szférában rajzolódott ki, amelyben az egyes ellátófunkciók általában korábban, központi tervezés révén, lakosságszámhoz kötve települtek. Egyéb mutatók tekintetében (például jövedelmek, vállalkozói aktivitás, foglalkoztatottság, térségi foglalkoztatási szerep, általában: gazdasági súly, a helyi társadalom erőforrásainak minősége és szervezetsége, a települési infrastruktúra kiépítettsége) azonban nincs meg ez a határozott elkülönülés: a differenciálódást itt regionális és lokális szempontok mozgatják (Pirisi 2009). A régi és az új városok közötti nivellálódást segíti egyébként az a tényező is, hogy némely esetben még az intézményi különbségek is tompulni látszanak, illetve csökkenésük prognosztizálható. Ennek oka egyfelől az új városok némelyikének igyekezete például valamilyen középfokú oktatási intézmény, szakrendelés, szociális otthon létesítésére – és ebből a szempontból a várossá nyilvánításnak, illetve az odavezető igyekezetnek mégiscsak van bizonyos jelentősége –, másfelől pedig bizonyos hagyományos városi funkció fenyegetettsége a tradicionálisabb kisvárosokban: tipikusan ilyen a kórház, ilyenek lehetnek a bíróságok és előbb-utóbb a kisvárosi középiskolák is, de idesorolható a helyi gazdaság szerkezetváltási nehézségei miatt megroppanó térségi foglalkoztatási szerepkör is. Szintén itt említhető meg az a jelenség, hogy az új kisvárosok

– ha erre módjuk van – törekednek önálló kistérség kialakítására (Kadarkút, Pannonhalma, Szentlőrinc), amelytől feltehetőleg hosszabb távon remélnék addicionális előnyöket.

Ha az urbanizáció különböző hatótényezőivel kapcsolatos fenti megállapításokat alkalmasnak érezzük a továbbgondolásra, akkor újra kell értelmezni az eddigi megközelítéseket annyiban, hogy *az urbanizáció* – s itt most a formális és a funkcionális szegmensek hatásai összeadódnak – *lejtővé koptatta a város és falu közötti lépcsőt*. Ez többek között azt jelenti, hogy immár nem valamilyen határozottan kirajzolódó peremet kell keresnünk a két településkategória között, hanem ennek a lejtőnek egy szélesebb sávját, ami feltehetően csak igen csekély mértékben különbözik majd a többi pontjától – megkockáztatható, hogy objektív elkülönítésre, számszerűsítésre, ekképpen a várossá nyilvánítási küszöbként történő definiálásra sem igen lehet alkalmas.

Létezik egy másik probléma: *a városiasságot nehéz az adott térségtől függetlenül értékelni*. A magyarországi településhálózatban meglévő genetikai, valamint fejlettségbeli regionális különbségek miatt ugyanis nagyon nehéz elképzelni a társadalmi, gazdasági és infrastrukturális mutatók olyan komplex rendszerét, amely egységesen és igazságosan alkalmazható lenne minden térség pályázóira. Mindegyikre igaz ugyanakkor, amit a jelenlegi szabályozás – részben látens, részben explicit módon – kiemelten fontosnak tart: *relatív súlypontokról van szó*, amelyek azonban nem rendelkeznek minden lehetséges vagy elvárt városi jeggyel.

Fontos elemnek tartom, hogy *a pályázat benyújtásával ezen települések közösségei de facto városként definiálják önmagukat*. Az utóbbi években a várossá nyilvánítások kapcsán szerzett empirikus tapasztalatok birtokában számomra is nyilvánvaló, hogy a kezdeményezés forrása jellemzően a helyi elit, de a pályázat mégis tükröz valamiféle önmagában urbánusnak tekinthető törekvést, vélekedést a városi életforma dominanciájáról. Helyi és térségi ellenvélemények és ellendruckerek ugyan mindig vannak, de a lakosság többsége aktívan vagy passzívan rendszerint támogatja a kezdeményezéseket.

Összegezve az eddigieket: úgy vélem, hogy a középszintű központi szerepkörök megléte nem képezheti a települések városi voltának egyetlen kritériumát. A városok mint viszonylag fejlett gócpontok a környezetükkel együtt értelmezhetők, ahol a városias életforma uralkodó lehet központi szerepkörökkel nem rendelkező, egyedül akár csak népességükben számottevő települések esetén is. Napjaink új kisvárosai (zömmel csak) ebben az értelemben tekinthetők városnak: *a környezetükből társadalmi és/vagy gazdasági és infrastrukturális elemek sűrűsödésével kiemelkedő, városias életformát kínáló, önmagukat városként definiáló települések*.

A fenti megközelítés lehetővé teszi, hogy árnyaltabban vizsgáljuk azt a kérdést is, hogy milyen fajtái, szintjei, típusai vannak a magyarországi városoknak, illetve hol húzódik határ a kis- és középvárosok között, van-e szükség egy új városi kategória bevezetésére a kisvárosi szint alatt. Nem vállalkoznék most arra, hogy a városhálózat összes lehetséges szintjéről és kategorizálási lehetőségéről kifejtsem a véleményemet, de a kisvárosokkal kapcsolatban ebben a vitában ez megkerülhetetlennek látszik. A már idézett kutatás során kisvárosnak tekintettem minden 30 ezer főnél nem népesebb városi jogállású települést, tudva, hogy ez a kör mind felfelé, mind lefelé bővebb az általánosan elfogadottnál (Pirisi 2008). Tettem ezt elsősorban azért, mert a városhálózat alapelemei a területi szerveződés szintjeihez tűnnek igazíthatónak. Nem bocsátkozva részletekbe, a nagyvárosok lényegében a regionális, a középvárosok többnyire a megyei szint központ-

jaiként (némely esetben társközpontjaiként) foghatók fel, a kisvárosokat pedig lokális jelenségként, az újabb nómenklatúrában (LAU-1) már a nevében is lokális szintet képviselő kistérségek központjaiként értelmezhetjük. Természetesen ebben az értelemben egyik szinthez sem lehet olyan népességbeli határokat kijelölni, amelyek átfedések nélkül feloszthatóvá tennék a városhálózatot.

A városhálózat alsó, kisvárosi kategóriájának további, részletesebb besorolásakor azt kell figyelembe venni, hogy amíg a nagy- vagy a középvárosok között minden település többé-kevésbé komplex jellegű (kivételek persze vannak, hiszen nagyon nehezen besorolható például Érd), addig ezeknek a településeknek egy része erősen specializált, így térségi szinthez nem is kapcsolható. Azok a kisvárosok, amelyeket a viszonylag kiegyensúlyozott funkcionális megoszlás, egyfajta komplexitás jellemez, elvileg kettéoszthatók volnának olyanokra, amelyek valóban szervezői egy-egy kistérségnek, és olyanokra, amelyek ennél kisebb, mikrotérségi körben nyújtanak központi szolgáltatásokat (2–5, esetleg több község, legfeljebb néhány ezer fő ellátása a vonzáskörzetben). Ugyanakkor kérdés, hogy a jelenleg még képlékeny, szerepköreiben is igen bizonytalanul körvonalazható kistérség jelent-e annyi többletet, hogy emiatt magasabb kategóriába soroljuk Óriszentpétert vagy Pannonhalmát például Tiszakécskénél vagy akár Bólynál.

Amennyiben továbbra is lényegesnek tekintjük a méretbeli kérdéseket, akkor a kisvárosi sáv alsó peremén – talán 2000 főnél – húzódik egy „lélektani” határ: ennél kisebb városunk feltehetőleg sosem lesz túl sok, hiszen ilyen alacsony „népességkoncentráció” esetén – a vonzáskörzetet most nem számítva – már egy általános iskola gyerekekkel való megtöltése is gondokat okozhat. Dövényi Zoltán (2009) nyomán akár mini-városoknak is hívhatnánk ezeket a településeket, de ez az én olvasatomban arányosan kisebbitett várost jelentene, amely, ha minimális (alap) szinten, de mégiscsak térségének ellátója. Ez talán igaz Pálházára, Óriszentpéterre, de nem igaz Balatonföldvára vagy Zalakarosra, és a némileg nagyobb, 2–3000 fő közötti települések körében is sokkal több az erőteljesen specializált, mint a kiegyensúlyozott település. Mindenesetre a mini valóban kedvezőbb hangzású, mint a törpe, amely a politikai korrektség jegyében talán nem is használható, így helyette csak „növekedésében visszamaradott” vagy „kihívásokkal küszködő” városokról kellene beszélnünk...

Környezetükből kiemelkedő, városi mintákat követő, városként gondolkodó és többnyire már városként elismert települések – ez volna tehát a városi és ezzel együtt a kisvárosi lét „alsó küszöbe”. Hogy fontos-e ezeket a településeket jogilag is megkülönböztetni a fejlettebb, funkciógazdagabb városoktól? Különösen annak a fényében hajlok a nemleges válasz felé, hogy valódi jogi különbségek a községek és városok között ma sincsenek. Így a törekvés tulajdonképpen a rendszerváltozás után létrejött helyi önkormányzati rendszer alapkérdéseit feszegeti, amelynek számos eleme korrekcióra szorul ugyan, de demokratikus voltát nehéz lenne megkérdőjelezni. Így napjainkban a várossá válás kezdeményezése is demokratikusnak tekinthető az 1945 után megszokotthoz képest, és a helyi közösségek erre irányuló törekvését nem lehet félvállról venni. Különösen annak fényében, hogy nem mindenki ugyanabban az értelemben gondol a várossá, mint ahogy azt a geográfusok zöme hagyományosan teszi.

IRODALOM

- Beluszky Pál* (1999): Magyarország településföldrajza – Általános rész. Dialóg–Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Beluszky Pál – Győri Róbert* (2004): Fel is út, le is út... (Városaink településhierarchiában elfoglalt pozícióinak változásai a 20. században). Tér és Társadalom, 1.
- Beluszky Pál – Győri Róbert* (2006): Ez a falu város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata és következményei 1990 után). Tér és Társadalom, 2.
- Csapó Tamás – Kocsis Zsolt* (2008): A várossá válás reformja. Területi Statisztika, 6.
- Dövényi Zoltán* (2009): „Város az, ami magát annak nevezi” – Tünődések Tóth József tanulmánya kapcsán. Területi Statisztika, 1.
- Kocsis Zsolt* (2008): Várossá válás Európában. Területi Statisztika, 6.
- Köszegfalvi György* (2008): Agglomerálódó térségnek jól jön az új város. Területi Statisztika, 4.
- Kulcsár J. László* (2008): Rendhagyó gondolatok a várossá nyilvánításról a megkésett fejlődés kontextusában. Területi Statisztika, 5.
- Mendöl Tibor* (1963): Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Németh Sándor* (2009): Mintha-városból mintaváros! A magyar urbanizáció mennyiségi útja és minőségi átmenete. Területi Statisztika, 1.
- Niedermeyer, Martin* (2000): Regulationsweisen der Kleinstadtentwicklung. Eine Analyse peripherer Kleinstädte im Grenzraum von Südhüringen und Nord-Unterfranken. In: Niedermeyer, M. (ed.): Kleinstadtentwicklung, Würzburger Geographische Arbeiten, 93. Würzburg
- Pirisi Gábor* (2008): Kisvárosok differenciálódása társadalmi mutatók alapján. In: Csapó Tamás – Kocsis Zsolt (szerk.): Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely
- Pirisi Gábor* (2009): Kisvárosok differenciált átalakulása az ezredforduló Magyarországon. Kézirat (PhD-értekezés). PTE Földtudományok Doktori Iskola, Pécs
- Tóth József* (2008): Meditáció a városról és a várossá nyilvánítás hazai gyakorlatáról. Vitairat. Területi Statisztika, 3.
- Tóth József – Trócsányi András* (szerk.) (1996): Összegzés „A magyarországi városhálózat és a városhiányos térségek vizsgálata” c. kutatás témakörében. JPTE TTK ÁTUT, Pécs
- Trócsányi András – Pirisi Gábor – Malatyinszki Szilárd* (2007): A célnál fontosabb a bejárt út. A várossá nyilvánítás gyakorlata Magyarországon. Falu–Város–Régió, 3.
- Trócsányi András – Wilhelm Zoltán* (1996): A településimázs és a humán erőforrások szerepe a nagyközségek életében. In: Tóth József – Trócsányi András (szerk.): Összegzés „A magyarországi városhálózat és a városhiányos térségek vizsgálata” c. kutatás témakörében. JPTE TTK ÁTUT, Pécs

Kulcsszavak: településföldrajz, város, kisváros, urbanizáció, várossá nyilvánítás.

Resume

This study is a reflection to the discussion about the Hungarian practice of awarding town rank to settlements. Its main goal is to bridge the gap and eliminate the contradiction between the legal (formal) and the academic (functional) concept of towns.

The paper suggests that geography's traditional concept about the city and town (settlements specialized in central functions) is not the only possible approach. The settlement system of Hungary has and has always had urban elements, which can be characterised by the lack of central functions, but also by the urban lifestyle of their population. These small towns are only relatively superpositioned on the basis of either their social, economic and/or infrastructural characteristics, offering urbanised way of living, and defining themselves as towns.